

บทที่ 2

เศรษฐกิจจีนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์

: สมัยอาณาจักรที่ 1

(221 ปีก่อน ค.ศ. – ค.ศ. 581)

1. เศรษฐกิจสมัยราชวงศ์ฉินหรือจิ้น (Ch'in Dynasty, 221-206 ปีก่อน ค.ศ.)

หลังจากจีนได้มีการแตกแยกกันในสมัยราชวงศ์โจวแล้ว การรวบรวมประเทศจีน ได้รับความสำเร็จในปี 246 ปีก่อน ค.ศ. ภายใต้การนำของรัฐฉิน และการรวบรวมจีนครั้งสุดท้าย ที่ทำให้ 6 รัฐ คือ รัฐหัน เจ้า ่วย ฉู่ เอียน และฉี ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐฉินอย่างแท้จริงใน ระหว่าง 230 – 221 ปีก่อน ค.ศ. ดังนั้นในปี 221 ปีก่อน ค.ศ. จีนได้ถูกรวมกันเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ฉิน โดยมีจักรพรรดิฉื่อหวงตี้ (Shih Huang-ti) หรือ จิ้นซีฮ่องเต้เป็นจักรพรรดิองค์แรก พระองค์ได้ยกเลิกระบบศักดินา และเริ่มระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการรวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง (Centralized administration) แม้ราชวงศ์ฉินมีอายุ เพียง 15 ปี แต่ระบบนี้ก็ใช้ปกครองจีนมาจนถึงปี 1911 และหลังจากนั้นจีนก็ได้เปลี่ยนการ ปกครองไปเป็นแบบสาธารณรัฐ สำหรับสภาพทางด้านเศรษฐกิจในสมัยราชวงศ์ฉินอาจสรุปได้ ดังนี้

1.1 ระบบที่ดินและภาษี ในสมัยราชวงศ์ฉินได้มีการนำเอาระบบถือทรัพย์สิน ส่วนตัวและความเท่าเทียมกันในการรับผิดชอบต่อกฎหมายและภาษีมมาใช้ทั่วประเทศ (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 56.) ในยุคนี้เศรษฐกิจจัดอยู่ในประเภทเลี้ยงตัวเองได้ การ เกษตรเป็นอาชีพที่สำคัญ รัฐเข้าดำเนินการจัดระบบการทดน้ำขนาดใหญ่เพื่อช่วยเหลือการ เพาะปลูก ทำให้ผลผลิตการเกษตรอุดมสมบูรณ์ขึ้น สำหรับระบบที่ดินในสมัยนี้รัฐได้ยกเลิก ระบบบ่อนา และหันไปใช้ระบบกำหนดที่ดินเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการทางทหาร ข้าราชการทุกคนได้รับส่วนแบ่งที่ดินโดยมีข้อผูกพันว่าจะต้องจัดหาทหารให้รัฐจำนวนหนึ่ง ในยามที่รัฐต้องการ สำหรับประชาชนสามัญก็ได้รับส่วนแบ่งที่ดินเช่นเดียวกัน ก็มีสิทธิเป็น เจ้าของที่ดินเพื่อทำกินแต่แยกกันทำ ฉะนั้นในยุคราชวงศ์ฉินจึงได้ยกเลิกระบบบ่อนา รวมทั้ง ยกเลิกระบบการเป็นเจ้าของที่ดินของพวกขุนนาง และแทนที่โดยระบบการซื้อขายที่ดินโดย

เสรี นอกจากนี้รัฐยังได้ออกกฎหมายให้เจ้าของที่ดินและชาวนาอิสระรายงานขนาดของที่ดิน ที่ตนถือครอง และให้ชำระภาษีตามส่วนด้วย (ทวิป วรดิถก, 2524, หน้า 25)

สำหรับภาษีที่ดินรัฐบาลวางระเบียบเก็บภาษีที่ดินเป็นระบบเดียวกันทั่วประเทศ จากการที่รัฐยอมให้ชาวนามีเสรีภาพใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกมากขึ้น รัฐก็เรียกเก็บภาษีสูงขึ้น คือภาษีที่ดินเก็บ 2 ใน 3 ของผลผลิต (ทวิป วรดิถก, 2524, หน้า 25) ซึ่งในสมัยโบราณการเก็บภาษีอากรจากประชาชนเก็บไม่เกิน 1 ใน 10 ส่วนของผลผลิต เพื่อให้การเก็บภาษีมิประสิทธิภาพจึงได้จัดทำสำมะโนประชากรขึ้น และจากการที่รัฐอนุญาตให้ประชาชนซื้อขายที่ดินได้ สุดท้ายปัญหาที่เกิดขึ้นคือคนร่ำรวยซื้อที่ดินมากขึ้น คนจนไม่มีที่ดินทำกินผลก็คือเจ้าของที่ดินรวยขึ้นและผู้เช่าจนลง เนื่องจากต้องจ่ายค่าเช่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ คือเป็น 5 เท่าของค่าเช่านาหลวงในสมัยราชวงศ์โจว (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 85)

1.2 เงินตราและการพัฒนาอื่น ๆ การปฏิรูปที่สำคัญได้แก่การประกาศใช้เงินตราแลกเปลี่ยนปานเหยียงอย่างเดียวกันทั่วประเทศ (ทวิป วรดิถก, 2524, หน้า 25) มีการเริ่มใช้ทองคำหลอมเป็นเงินตราเรียกว่าเงินสูง และใช้ทองเหลืองหลอมเป็นเงินอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่าเงินดำ และยังมีอู่เปะใหญ่ครั้งตำลึงอีกด้วย (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 110) นอกจากนี้รัฐบาลยังได้กำหนดให้มีการจัดวางมาตรฐานการชั่ง ตวง วัด ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ รวมทั้งกำหนดความยาวของเพลานเกวียนให้ได้มาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศด้วย (Fairbank and Reichauer, 1978, p. 57.) ทั้งนี้เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการคมนาคมและการสื่อสารภายในจักรวรรดิ แม้กระทั่งล้อเลื่อนก็ต้องเข้าแบบเข้าแผน เป็นเหตุให้พวกนายช่างและชาวนาได้เปรียบพวกพ่อค้า (การ์ริงตัน กู๊ดริช. 2527, หน้า 15) อย่างไรก็ตามในด้านการค้าสมัยนี้ไม่แพร่หลายเหมือนที่ผ่านมา

1.3 การเกณฑ์แรงงาน ในสมัยราชวงศ์ฉินรัฐบาลได้สร้างงานสาธารณะอย่างมาก อาทิเช่น การสร้างกำแพงเมืองจีน การชลประทาน การขุดคลอง การสร้างถนนเชื่อมการติดต่อระหว่างเมืองเซียนหยาง ซึ่งเป็นเมืองหลวงกับเมืองที่สำคัญ ๆ รวมทั้งการก่อสร้างพระราชวัง เป็นต้น ซึ่งความสำเร็จในโครงการเหล่านี้ก็ได้อาศัยแรงงานเกณฑ์ประชาชนอย่างมาก แต่เดิมการเสียสละแรงงานเกณฑ์ให้แก่รัฐปีหนึ่งไม่เกิน 3 วัน ส่วนมากก็มักเป็นในฤดูหนาวหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวผ่านพ้นไปแล้ว ซึ่งพวกชาวนาพอมีเวลาว่างอยู่บ้าง แต่สมัยนี้การให้บริการแรงงานแก่รัฐเพิ่มขึ้นถึง 30 เท่า (วิลเลียม ซีโอดอร์ เดอ แบร์รี, 2510, หน้า 137) งานที่อาศัยแรงงานเกณฑ์ซึ่งถือเป็นภาษีอย่างหนึ่งนี้ อย่างเช่นการสร้างกำแพงเมืองจีน ซึ่งในชั้นแรกกำแพงนี้มีความยาว 400 ไมล์ สร้างเพื่อป้องกันการรุกรานจากพวกเร่ร่อนทางเหนือ ได้ใช้แรงงานเกณฑ์ถึง 300,000 คน (Jian Bozan, 1981, p. 21.) การสร้างถนนหนทางอีกหลายพันไมล์เพื่อเชื่อม

เมือง การขุดคลองยาวกว่า 20 ไมล์เชื่อมแม่น้ำแยงซีและแม่น้ำซีเกียง งานเหล่านี้ต้องเกณฑ์ แรงงานจากทุกภาคของประเทศ นอกจากนี้ก็ยังมีเกณฑ์แรงงานอีก 500,000 คน ส่งไปยัง ภาคใต้เพื่อบุกเบิกภูมิภาคการเกษตรใหม่ แรงงานเกณฑ์ไปเป็นทหารเพื่อป้องกันชายแดน ภาคเหนืออีก 300,000 คน และจักรพรรดิยังใช้คนงานอีก 700,000 คน ในการสร้างพระราชวัง ของพระองค์ การใช้แรงงานเกณฑ์นี้รัฐบาลไม่คำนึงว่าจะเป็นฤดูหนาวหรือฤดูร้อน และระยะเวลาการทำงานก็ไม่ได้กำหนดไว้ด้วย (Dun Jen Li, 1978, p. 102.)

ฉะนั้นการเก็บภาษีและการบังคับเกณฑ์แรงงานอย่างหนักนี้ ทำให้พวกขวานา ไม่มีเวลาไถหว่านที่ดินของตน พวกผู้หญิงไม่มีเวลาที่จะปั่นด้ายหรือทอผ้า ภายใต้อาณาการณ ดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่พอใจและมีการจลาจลอยู่เนือง ๆ เมื่อจักรพรรดิองค์แรกสิ้น พระชนม์ในปี 210 ปีก่อน ค.ศ. พวกขวานาก็ได้ก่อการกบฏขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ในปี 209 ปีก่อน ค.ศ. ภายใต้อำนาจของหลิว ปัง (Liu Pung) การกบฏนำไปสู่การสิ้นสุดของ ราชวงศ์ฉิน ในปี 206 ปีก่อน ค.ศ. ในที่สุด

2. เศรษฐกิจสมัยราชวงศ์ฮั่น (Han Dynasty, 202 ปีก่อน ค.ศ. – ค.ศ. 220)

202 ปีก่อน ค.ศ. หลิว ปัง ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า ฮั่นเกาสู (Han Kao Tsu) หรือฮั่นโกโจ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ฮั่น ราชวงศ์นี้ได้ปกครองจีนเป็น เวลานานกว่า 400 ปี อย่างไรก็ตามเว้นช่วง ค.ศ. 9 – 23 หวางหมั่ง (Wang Mang) ซึ่งเดิมทำ หน้าที่ผู้สำเร็จราชการได้ก่อการกบฏตั้งตนเป็นจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า ฮั่นหวงตี้ (Hsin Huang-ti) ตั้งเป็นราชวงศ์ซินขึ้นแทน และผู้ที่กู้อำนาจคืนมาให้แก่ราชวงศ์ฮั่น คือหลิว ฮั่ว (Liu Hsiu) ดังนั้นยุคราชวงศ์ฮั่นจึงแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงด้วยกันคือ

1. ฮั่นตะวันตกหรือฮั่น (202 ปีก่อน ค.ศ. – ค.ศ. 8) มีเมืองหลวงคือฉางอัน
2. ราชวงศ์ซินของหวางหมั่ง (ค.ศ. 9 – 23)
3. ฮั่นตะวันออกหรือตงฮั่น (ค.ศ. 25 – 220) มีเมืองหลวงคือลั่วหยาง

2.1 ยุคฮั่นตะวันตก (202 ปีก่อน ค.ศ. – ค.ศ. 8)

2.1.1 ระบบที่ดินและการเกษตร

ในสมัยฮั่นยุคแรกนี้ จักรพรรดิฮั่นเกาสูทรงนำเอาระบบศักดินาสมัย ราชวงศ์โจวมมาใช้ สังคมในสมัยฮั่นจึงมีชนชั้นปกครองประกอบด้วย จักรพรรดิ พระราชวงศ์ ชนชั้นสูงเป็นพวกที่มีการศึกษาดีและร่ำรวย ชนชั้นพ่อค้ามักไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปกครอง และมักถูกกีดกันจากการซื้อขายที่ดิน จักรพรรดิแบ่งที่ดินให้พวกราชวงศ์และทหารไปหา ผลประโยชน์ ดังนั้นที่ดินส่วนใหญ่จะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของชนชั้นปกครองและชนชั้นสูง

บุคคลเหล่านี้มักเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่และได้รับการยกเว้นภาษี ส่วนพวกชนชั้นต่ำส่วนใหญ่เป็นชาวนามีที่ดินเป็นของตนเองน้อย ส่วนมากต้องเช่าโดยเสียค่าเช่าและแรงงานให้แก่เจ้าของที่ดินและรัฐบาล และเป็นผู้รับภาระภาษีอย่างหนัก ในระยะแรกให้เก็บค่าเช่าได้ไม่เกิน 1 ใน 15 แต่ต่อมาได้ลดลงเหลือ 1 ใน 30 ของผลผลิตที่เก็บเกี่ยว จากการที่เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ คนยากจนก็ต้องเช่ามาจากเจ้าของที่ดินที่ร่ำรวย 200 ปีแรกของราชวงศ์มีที่นาทำกินทั้งหมดประมาณ 492 ล้านตาราง ก.ม. และมีชาวนาอยู่ประมาณ 11 ล้านครัวเรือนเฉลี่ยแล้วชาวนาครอบครัวหนึ่ง ๆ สามารถเช่ามาได้ประมาณ 41,138 ตารางเมตร (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 109)

สำหรับการเกษตรนั้น จักรพรรดิฮั่นตะวันตกยุคแรก ๆ มักจะให้ความสนใจแก่การปลูกข้าวและต้นหม่อนเป็นพิเศษ ฮั่นจิ้งตี้จักรพรรดิองค์ที่ 3 (188 - 141 ปีก่อน ค.ศ.) ถึงกับมีรับสั่งว่าข้าวมีค่ากว่าทอง ไ้หมูกหรือหยก “เพราะมันไม่สามารถแก้ความหิวอย่างข้าว ไม่สามารถป้องกันความหนาวอย่างผ้า” (ทวิป วรรดิกล, 2524, หน้า 27)

2.1.2 ภาษีและการเกณฑ์แรงงาน

ชนชั้นปกครองและชนชั้นสูงได้รับการยกเว้นจากการเสียภาษี ส่วนสามัญชนซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่พวกชาวนาเป็นกำลังสำคัญในการเสียภาษี ตลอดจนสละแรงงานให้แก่รัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนค่อนข้างห่างเหิน ข้าหลวงปกครองทำหน้าที่เป็นสื่อกลางและบ่อยครั้งเป็นผู้กำหนดภาษีตามความพอใจ (เพ็ชรี สุมิตร, 2518, หน้า 73) อย่างไรก็ตามปกติภาษีที่ดินเก็บในอัตรา 1 ใน 15 ต่อมาเป็น 1 ใน 13 (ทวิป วรรดิกล, 2524, หน้า 27) และในสมัยนี้ได้มีการเพิ่มการเก็บภาษีรัชชูปการ โดยเรียกเก็บจากบุคคลอายุตั้งแต่ 15 - 65 ปีเป็นรายหัวคนละ 125 อีแปะต่อปี (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 85)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสมัยนี้คือ มีการลดมาตรการการลงโทษอย่างรุนแรงลง การเปลี่ยนวิธีการใช้แรงงานบังคับทำให้มีผู้หนีมาประกอบอาชีพมากขึ้น ผู้ที่ทำการเพาะปลูกจะได้ลดจำนวนเวลาการเข้าไปใช้แรงงานให้แก่รัฐจาก 1 ปี เป็น 6 เดือน ทำให้ชาวนามีเวลาอยู่ในที่นาของตนพอที่จะปลดปล่อยภาระต่างๆ ที่ครอบครัวเคยทำได้ มีการลดภาษีการเพาะปลูกเพื่อเป็นการช่วยเหลือ และเปลี่ยนไปใช้วิธีเกณฑ์แรงงานชั่วคราวแทนการเสียภาษีให้แก่รัฐบาลกลาง นั่นคือชาวนาทุกคนต้องสละเวลาทำงานสาธารณะ เช่น สร้างถนน ขุดคลอง สร้างพระราชวังหรือสุสานจักรพรรดิ จำกัดเพียงปีละ 1 เดือน แต่จะต้องเป็นทหาร 2 ปี (ไ้โรจน์ โพธิ์ไทร, 2517, หน้า 77) นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มีการเพิ่มจำนวนประชากรด้วยการให้สิทธิครอบครัวที่มีบุตรใหม่ ๆ ไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานเป็นเวลา 2 ปี เมื่อถึงปี ค.ศ. 2 จีนมีประชากร 59,594,978 คน (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 61.) และในสมัยฮั่น

ตะวันออกถึงกับออกกฎเกณฑ์ว่า ครอบครัวใดที่มีลูกสาวอายุ 15 ปียังไม่แต่งงาน จะต้องเสียภาษีเพิ่ม ทำให้ชีวิตด้านครอบครัวของประชากรในสมัยนี้มีความสุขมากขึ้น

2.1.3 อุตสาหกรรมและการค้า

อุตสาหกรรมซึ่งยังคงอยู่ในขั้นงานฝีมือได้ขยายตัว ทวทห่อค้าได้สะสมความมั่งคั่งอย่างมากโดยทำการถลุงเหล็กและการผลิตเกลือ ครอบครัวห่อค้าบางครอบครัวจ้างแรงงานถึง 1,000 คน โรงงานเหล็กในฉางอันและบางโรงงานในมณฑลต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจของรัฐ โรงงานทำทองและเงินในชีฉวน โรงงานทอผ้าตะวันออกและตะวันตกในฉางอัน และโรงงานผลิตผ้าสำหรับ 3 ฤดูกาลที่ฉี ทั้งหมดเป็นกิจการของรัฐ ซึ่งได้ลงทุนในกิจการดังกล่าวเป็นเงินนับร้อยๆ ล้านอเปเป การหล่อสัมฤทธิ์ เครื่องเงิน งานไม้ ไม้ไผ่ งานเย็บปักถักร้อย การย้อมสี และการทำเหล้า ทั้งหมดได้รับการพัฒนาในระดับที่สูงกว่าในยุคก่อนๆ ทั้งในแง่ของความชำนาญทางเทคนิคและปริมาณของผลผลิต (Jian Bozan, 1981, pp.-24-25.)

การพัฒนางานฝีมือได้ช่วยเร่งกิจกรรมการค้า ฉางอันเป็นศูนย์กลางสำคัญของการค้า ลั่วหยาง เซงตู ฮันตัน หลินจี้ และนานยาง ได้กลายเป็นเมืองการค้าที่รุ่งเรืองและรุ่มรวย พวกพ่อค้าใหญ่ๆ ในเมืองต่างๆ ได้ทำธุรกิจที่เก็งกำไรและซูดริตดอกเกีย ส่วนพ่อค้าย่อยๆ ได้เปิดร้านค้าของตนเองทำการซื้อถูกและขายแพง เศรษฐกิจของภูมิภาคต่างๆ ได้ถูกรวมเข้าด้วยกันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากพาหนะและเรือต่างๆ ได้ทำการขนส่งสินค้าจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

2.1.4 นโยบายและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสมัยวุ่ตี

กล่าวได้ว่าราชวงศ์ฮั่นเจริญสูงสุดทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ในสมัยของจักรพรรดิฮั่นวุ่ตี (Han Wu Ti, 140-87 ปีก่อน ค.ศ.) ซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์ที่ 5 ทรงปกครองจักรวรรดิยาวนานที่สุดในราชวงศ์ฮั่น และเป็นสมัยที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดในประวัติศาสตร์จีนเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

ก. การเกษตร โปรตให้มีการบุกเบิกที่ดินเพื่อการเพาะปลูก มีการใช้วัวหรือม้าไถนา สนามไถก็มีขนาดกว้างและยาวยิ่งขึ้น ใช้วัวเทียมถึงสองตัว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการชลประทานในบริเวณที่แห้งแล้งเป็นการช่วยเหลือชาวนา จากการที่การชลประทานก้าวหน้ายิ่งขึ้นทำให้สามารถขุดคลองหล่อเลี้ยงที่นาขนาดใหญ่ถึง 180,000 เอ็คตาร์ได้ (ทวีป วรรดิลก, 2524, หน้า 27) นอกจากนี้รัฐบาลยังสนับสนุนให้ทำการเพาะปลูกมากขึ้น โดยมีผลตอบแทนว่าผู้ทำการเพาะปลูกจะได้ลดจำนวนการเข้าไปใช้แรงงานให้แก่รัฐบาล และยังได้ลดภาษี

ที่ดินเพื่อช่วยเหลืออีกต่อหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนาก็ยังรุนแรงเช่นกัน

ข. การค้าภายในและการค้าต่างประเทศ การค้าภายในจักรวรรดิในสมัยจักรพรรดิวุตี้เจริญรุ่งเรืองมาก จากการพัฒนาระบบการคมนาคมขนส่งมีการขุดคลองหลายสายเชื่อมเมืองสำคัญๆ กับเมืองหลวงเพื่อใช้เป็นเส้นทางขนส่งภาษีสู่เมืองหลวง รวมทั้งการสร้างถนนเชื่อมการคมนาคมกับภาคใต้และภาคตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้การค้าภายในสะดวกสำหรับการค้าต่างประเทศได้ติดต่อค้าขายกับประเทศในเอเชียเช่นอินเดีย สินค้าสำคัญคือผ้าไหมและไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังได้ติดต่อค้าขายไปไกลถึงเอเชียกลาง การเดินทางนี้ได้เปิดเส้นทางค้าขายไปถึงยุโรป คือ โรม อียิปต์ เป็นต้น

ค. การเงินและการคลัง เกี่ยวข้องกับภาษี เงินตราและการหาเงินเข้ารัฐ เนื่องจากในสมัยจักรพรรดิวุตี้รัฐต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากเพื่อทำนุบำรุงประเทศ รวมทั้งทำสงคราม รัฐจึงจำเป็นต้องใช้มาตรการต่างๆ เพื่อหารายได้เข้าสู่ห้องพระคลัง มาตรการที่เกี่ยวกับการเงินและการคลังที่มีชื่อเสียงที่สุดและถกเถียงกันแพร่หลายประกอบด้วย

(1). การใช้ระบบผูกขาดของรัฐ (State monopolies) หรือระบบการให้ใบอนุญาต (licensing system) รัฐทำการผูกขาดวิชาหกิจบางประเภท เช่น เกลือ เหล็ก เหล้า และการทำเงินตรา ซึ่งเป็นวิธีหารายได้อย่างมากให้แก่รัฐ เดิมกิจการเกลือและเหล็กเอกชนเป็นผู้ดำเนินการและสร้างความมั่งคั่งให้อย่างมาก ดังนั้น 119 ปีก่อน ค.ศ. รัฐจึงประกาศห้ามเอกชนผลิตและรัฐผูกขาดการผลิตและควบคุมการค้าเสียเอง ต่อมาเมื่อ 98 ปีก่อน ค.ศ. รัฐก็เข้าควบคุมการผลิตและการค้าเหล้า แต่อย่างไรก็ตามนโยบายเหล่านี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากและการควบคุมทั้งหมดนี้ก็ต้องยกเลิกไปเมื่อ 81 ปีก่อน ค.ศ. (การ์ริงตัน กู๊ดริตซ์, 2527, หน้า 19 - 20) สำหรับการผลิตเงินตรานั้น 119 ปีก่อน ค.ศ. รัฐบาลกลางเข้าผูกขาดการผลิตเหรียญเสียเอง และในปี 115 ปีก่อน ค.ศ. ก็ได้ออกคำสั่งลงโทษประหารชีวิตผู้ที่ซัดขิ้นจากความเจริญทางเศรษฐกิจทำให้ต้องใช้เงินมากจึงไม่มีโลหะเพียงพอที่จะหลอม จึงได้มีการใช้หนังกวาง (deerskin) แทนเงินเรียกว่าเงินหนังกวาง ซึ่งพอจะถือได้ว่าเป็นธนบัตรฉบับแรกของโลกได้ เงินหนังกวางนี้ใช้หนังกวางสีขาวใหญ่ประมาณ 33 ซม. ย่อมสี่ มีราคาผันละ 400,000 อีเปะ (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 110 - 111) จึงถือได้ว่าได้มีการทำธนบัตรใช้แทนโลหะเป็นครั้งแรก

(2). การนำเอา “ระบบการจัดระดับ” (Leveling System) หรือโครงการรักษาเสถียรภาพของตลาด (Market stabilization program) มาใช้ เริ่มในปี 110 ปีก่อน ค.ศ. โดยที่รัฐจัดตั้งระบบสำนักงานองค์การตลาดขึ้นเพื่อควบคุมการค้า และจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมราคาขึ้นเพื่อป้องกันพ่อค้าเอากำไรเกินควร รัฐบาลใช้วิธีซื้อผลผลิตส่วนเกินในเวลาหรือสถานที่

ที่เหลือเพื่อ เพื่อไว้ขายในเวลาหรือสถานที่ที่ขาดแคลน ระบบนี้แม้มีผลประโยชน์คือการรักษาเสถียรภาพของราคาอยู่บ้าง แต่ที่สำคัญจริงๆ แล้วก็คือเพื่อหวังกำไรอย่างมากและง่ายดายเข้ารัฐมากกว่า ซึ่งแต่เดิมกำไรดังกล่าวตกเป็นของพวกพ่อค้า (Dun Jen Li, 1978, p. 113. และ Fairbank and Reischauer, 1978, p. 73.)

(3). การเก็บภาษีทรัพย์สินพวกพ่อค้าและช่างฝีมือในปี 119 ปีก่อน ค.ศ. รัฐได้นำเอาการเก็บภาษีทรัพย์สินพวกพ่อค้าและช่างฝีมือมาใช้ (Chun-shu Chang, 1975, p. 91.) โดยรัฐบังคับให้บุคคลเหล่านี้ต้องแสดงให้ทราบถึงทรัพย์สินส่วนตัว ผู้ที่หลีกเลี่ยงการรายงานหรือรายงานรวบรัดจะถูกเนรเทศไปชายแดนเป็นเวลา 1 ปี และทรัพย์สินจะถูกยึด ครึ่งหนึ่งของทรัพย์สินที่ยึดได้จะให้เป็นรางวัลแก่ผู้ให้ข่าว (Dun Jen Li, 1978, p. 113.) นอกจากนี้พ่อค้าถูกห้ามเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ผลก็คือรัฐได้รับทรัพย์สินเหล่านี้จำนวนมากรวมทั้งที่ดินบ้านและทาส (Chun-shu Chang, 1975, p. 118.) นอกจากนี้ฮั่นวุตย์ยังได้บีบบังคับพวกพ่อค้าและนักอุตสาหกรรมเป็นรายบุคคล แล้วทรงนำเอากิจการที่มีกำไรมากมาอยู่ในควบคุมของรัฐ (วิลเลียม ซีโอดอร์ เดอแบร์รี, 2510, หน้า 152) ด้วยเหตุนี้พวกที่ร่ำรวยจึงเปลี่ยนจากการค้าไปลงทุนในการเกษตร ที่ดินไม่ถูกจัดเก็บภาษีทรัพย์สิน ยิ่งกว่านั้นพวกเจ้าของที่ดินยังจ่ายภาษีที่ดินเพียง 1 ใน 30 ให้แก่รัฐบาล แต่ปกติได้รับค่าเช่าจากชาวนาผู้เช่าถึง 50 % (Chun-shu Chang, 1975, p. 118.)

(4). การจัดเก็บภาษีเพิ่ม รัฐเก็บภาษีเพิ่มขึ้นหลายอย่าง ภาษีที่สำคัญที่สุดคือภาษีที่ดิน ภาษีรัชชูปการเก็บจากผู้ใหญ่ (suan-fa) และจากเด็ก (k'ou ch'ien) พวกคนมั่งมีถูกเก็บภาษีมากขึ้น โดยเมื่อ 129 ปีก่อน ค.ศ. ได้ใช้วิธีเก็บภาษีรด ต่อมาก็เป็นภาษีเรือ ซึ่งก็กระทบกระเทือนแต่เฉพาะพวกพ่อค้าและผู้ร่ำรวย (คาร์ริงตัน กู๊ดริคค์, 2527, หน้า 19) รวมทั้งในราว 114 ปีก่อน ค.ศ. ก็ได้มีการเก็บภาษีปศุสัตว์ด้วยเช่นกัน (Chun-shu Chang, 1975, p. 91.) อย่างไรก็ตามผู้ที่ได้รับการยกเว้นภาษีก็คือผู้ที่ยอมให้ทาสของตนไปช่วยงานสาธารณะหรือออกสงคราม

(5). การจ่ายค่าปรับใหม่เป็นเงินแทนโทษจำ และการขายตำแหน่งและยศ มาตรการอีกประการหนึ่งในการหารายได้ของรัฐคือการใช้วิธีเรียกเก็บเงินค่าปรับใหม่แทนโทษหนัก รวมทั้งการขายตำแหน่งในราชสำนักเป็นเงินสด บางตำแหน่งมีราคาถึง 170,000 เหยียด ในปี 123 ปีก่อน ค.ศ. ได้มีการหารายได้ด้วยการขายตำแหน่งขุนนางทางทหารถึง 17 ตำแหน่ง (คาร์ริงตัน กู๊ดริคค์, 2527, หน้า 19) รวมทั้งได้มีการขายตำแหน่งทางราชการให้แก่พวกพ่อค้าอีกด้วย

มาตรการเหล่านี้เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น 81 ปีก่อน ค.ศ. ได้มีการอภิปรายกันในปัญหาเหล่านี้และหลังจากนั้นแม้ว่าการผูกขาดของรัฐยังมีได้ล้มเลิกไปอย่างหมดสิ้นแต่ก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขนโยบายการคลังของจักรพรรดิวุ่ใหม่

2.1.5 การกระจุกตัวของที่ดินและการจลาจลของชาวนา

ครึ่งศตวรรษหลังรัชสมัยจักรพรรดิหยวนตี้ (48 – 33 ปีก่อน ค.ศ.) เป็นยุคของความเสื่อมลงของฮั่นตะวันตก มีการคอร์รัปชันในราชสำนัก ญาติทางฝ่ายหญิงของครอบครัวจักรพรรดิ และข้าราชการไพร่ บุคคลเหล่านี้ได้สะสมความมั่งคั่งอย่างมหาศาล จากวิธีการต่าง ๆ ที่ผิดทุกวิถีทาง แต่ที่สำคัญก็คือ ประมาณ 50 ปีก่อน ค.ศ. ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของการเป็นเจ้าของที่ดินได้กลายเป็นปัญหาที่รุนแรงขึ้น รัฐบาลฮั่นตะวันตกถูกบีบให้ต้องเอาที่ดินที่ไม่ได้เพาะปลูกให้เช่า และแม้กระทั่งที่ดินของรัฐในสวนของจักรพรรดิก็ถูกไถหว่านโดยพวกชาวนา ในขณะที่ที่ดินขนาดใหญ่ของข้าราชการและขุนนางเจ้าของที่ดินแต่ละแห่งครอบครองที่ดินเป็นจำนวนนับหมื่น ๆ โหม่วของที่ดินที่มีอยู่ทั่วประเทศ บางครั้งจักรพรรดิเองได้ให้ที่ดินแก่ข้าราชการไพร่บางคนถึง 200,000 โหม่ว (Jian Bozan, 1981, p.26.) แม้ว่าในปีที่ 6 ปีก่อน ค.ศ. ได้มีการประกาศโครงการที่ว่า จำนวนที่ดินและทาสที่เป็นของเอกชนแต่ละคน ต้องเป็นสัดส่วนกับยศและตำแหน่งของเขา เช่นจำนวนที่ดินสูงสุดและทาสทั้งหมด สำหรับเจ้าชายยศสูงสุดมีสิทธิเป็นเจ้าของได้จำกัดเพียง 30 ฉิ่ง หรือ 454 เอเคอร์ และ 200 คนตามลำดับ แต่โครงการนี้ไม่เคยบังคับใช้ได้ผล (Dun Jen Li, 1978, p. 114.)

ตามสำมะโนปี ค.ศ. 2 ประชากรจีนทั้งหมดมีจำนวน 60 ล้านคน ในขณะที่ที่ดินเพาะปลูกมีเพียง 800 ล้านโหม่ว จากการที่ที่ดินมีจำกัดเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่พยายามขยายที่ดินของตนออกไปอีกก็มักจะเอาเปรียบเจ้าของที่ดินเล็ก ๆ พวกชาวนาซึ่งต้องทำกินในที่ดินจำนวนน้อยเสียภาษีอัตราสูง ค่าเช่าที่ดินสูง จึงมักมีหนี้สินล้นพ้นตัว การขูดรีดพวกชาวนาอย่างหนักทำให้พวกเขาต้องสูญเสียที่ดินของตนไป ต้องออกจากที่ดินและไม่มีที่อยู่อาศัย บางคนที่เลี้ยงปศุสัตว์ด้วยก็ต้องขายวัวควายของตน บางพวกที่ไม่มีทางเลือกก็ขายตัวลงเป็นทาส

ประมาณ 30 ปีก่อน ค.ศ. สภาพธรรมชาติที่ไม่อำนวยรวมทั้งการเกิดภัยธรรมชาติ คือน้ำท่วมและแห้งแล้ง ได้ทำลายชนบทเป็นอาณาบริเวณกว้าง สิ่งนี้ได้นำไปสู่การเกิดการจลาจลของพวกชาวนาและช่างฝีมือ ในช่วงภาวะข้าวยากหมากแพงอย่างร้ายแรงเป็นเวลา 1 ปีในท้องที่รอบ ๆ ฉางอัน ปรากฏว่าทองคำ 1 ชั่งเงิน (เท่ากับ 10,000 อีแปะ) ถูกแลกกับถั่ว 5 เซ็ง (1 sheng = 0.028 bushel) ประชาชนทุกข์อย่างยิ่ง จากการอดอยากอาหาร (Jian Bozan, 1981, p. 27.) ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนายังทวีมากขึ้น ดังนั้นในปลาย

สมัยฮั่นตะวันตกจากปัญหาการกระจุกตัวของที่ดินในมือเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ประกอบกับ เกิดภัยทางธรรมชาติเกิดปัญหาการขาดแคลนทางการเกษตร จึงนำไปสู่การกบฏชาวนาในราชสำนัก เมื่อหวางหมั่งได้ทำการยึดอำนาจในปี ค.ศ. 8 ซึ่งเขาก็ได้ทำการปฏิรูปอย่างรวดเร็วในหลายประการ

2.2 การปฏิรูปของหวางหมั่ง (Wang Mang's Reform)

หลังจากที่หวางหมั่งได้ก่อการกบฏต่อราชวงศ์ฮั่นตะวันตกในปี ค.ศ. 8 แล้ว เขาก็ได้ตั้งตนขึ้นเป็นจักรพรรดิทรงพระนามซินหวางตี้ (Hsin Huang-ti) แห่งราชวงศ์ซิน (ค.ศ. 9 – 23) ในระหว่างที่ครองราชย์ได้ทรงทำการปฏิรูปในด้านเศรษฐกิจหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน แต่อย่างไรก็ตามการปฏิรูปก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จและทำให้ราชวงศ์ต้องเสื่อมไปอย่างรวดเร็ว

2.2.1 การปฏิรูปที่ดิน

(1). ออกกฎหมายประกาศว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของรัฐโดยการเวนคืนหรือโอนที่ดินทั้งหมดมาเป็นของรัฐ ยกเลิกการยึดถือที่ดินที่เป็นส่วนของเอกชน และแบ่งที่ดินออกเป็นส่วนเท่า ๆ กัน จัดสรรให้แก่ชาวนาเพื่อทำการเพาะปลูกตามขนาดของครอบครัว และจากความพยายามของหวางหมั่งในการโอนที่ดินมาเป็นของรัฐนี้ เป็นผลให้เขาได้รับทั้งคำชมเชยและคำประณามในฐานะที่เป็นนักสังคมนิยมคนแรกของจีน (Fairbank and Reischauer, 1978, p. 75.)

(2). ตั้งระบบการถือเอาที่ดินเท่าเทียมกันโดยอาศัยระบบบ่อนาโดยหลักที่ว่าจำนวนที่ดินที่แจกจ่ายแก่ชาวนาควรได้สัดส่วนกับจำนวนคนในครอบครัว ครอบครัวที่มีผู้ชายน้อยกว่า 8 คน แต่มีที่นามากกว่า “หน่วยที่ดี” หนึ่งหน่วยหรือมีที่ดินมากกว่า 15 เอเคอร์ จะต้องแบ่งที่ดินส่วนเกินให้แก่ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด เก้าชัวคนและเพื่อนบ้านหรือประชาชนที่อยู่ในเมืองหรืออำเภอเดียวกัน (Chun-shu Chang, 1975, p. 119.) ดังนั้นพวกที่ไม่มีที่ดินก็จะได้รับที่ดินอย่างยุติธรรมตามระบบนี้

(3). กำหนดให้มีการเลิกทาสส่วนบุคคล (Private slavery) และห้ามการซื้อขายทาสและที่ดิน คนว่างงานก็ควรได้รับการเลี้ยงดูพอสมควรมิใช่ถูกทอดทิ้ง

(4). ที่ดินของชาวนาหรือผู้ใดที่ทิ้งว่างเปล่าไว้โดยมิได้ทำการเพาะปลูก ต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น 3 เท่า

2.2.2 ระบบผูกขาดและการค้า

(1). หวางหมั่งได้นำเอาระบบผูกขาดของจักรพรรดิวุตีมาใช้ คือรัฐทำการผูกขาดเกลือ เหล้า เหล็ก รวมทั้งการทำเงินตราด้วย หวางหมั่งได้ทำให้ระบบเงินตราถูกลงแต่ก็

โปรดให้ใช้เงินเหรียญชนิดต่าง ๆ มากขึ้น ได้มีการสร้างเงินตราแบบต่าง ๆ ขึ้น 28 ชนิด ทำให้ระบบเงินตรายุ่งยากและไม่มีใครเชื่อถือ จึงได้ยกเลิกเงินพวกนี้และใช้ระเบียบของราชวงศ์ฮั่นตอนต้นแทน (ล. เสถียรสุด, 2516, หน้า 111) นอกจากนี้รัฐยังทำการควบคุมสินค้าอุปโภคบริโภคบางอย่างที่จำเป็น

(2) การใช้ระบบ “การจัดระดับ” (leveling system) หรือโครงการรักษาเสถียรภาพของตลาด นั่นคือ รัฐบาลป้องกันการที่เจ้าของที่ดินและพ่อค้าจะแสวงหาประโยชน์จากชาวนาด้วยการตั้งกำหนดราคาสินค้า และรัฐได้จัดตั้งสำนักงานสาขาขึ้นในเมืองใหญ่ ๆ ทุกเมืองให้ควบคุมราคาสินค้ามิให้แพงเกินกำหนด ป้องกันการที่พ่อค้าจะค้ำกำไรเกินควร เพราะพวกพ่อค้ามักถือโอกาสซื้อสินค้าในราคาต่ำในยามที่ชาวนาต้องการเงิน และกักตุนไว้ขายราคาแพงในยามที่ตลาดขาดแคลน ดังนั้นรัฐจึงได้ตรึงราคาด้วยการซื้อสินค้าที่ล้นตลาดเก็บเอาไว้ โดยเฉพาะผ้าไหมและข้าวเปลือก ทางกรมมีสิทธิ์ซื้อก่อน และกำหนดราคาสินค้าเพื่อมิให้พ่อค้าเพิ่มราคาตามใจชอบ อันจะทำให้ผู้บริโภคคือชาวนาส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน

2.2.3 การปฏิรูปการเงินและการคลัง

(1) จัดตั้งโครงการให้กู้ยืมเงิน รัฐได้จัดให้ประชาชนและชาวนากู้เงินจากรัฐได้เมื่อมีความจำเป็น โดยเสียดอกเบี้ยมากน้อยตามประโยชน์ที่จะได้รับจากเงินกู้จำนวนนั้น บางกรณีอาจไม่เสียดอกเบี้ยหรืออาจเสีย 10 % ต่อปี ซึ่งเมื่อเทียบกับดอกเบี้ยในตลาดที่สูงถึง 30 % ก็นับว่าถูก (Dun Jen Li, 1978, p. 116.) เงินที่รัฐนำมาให้กู้ก็ได้มาจากผลกำไรจากการผูกขาดของรัฐ ดังนั้นการที่หวางหมั่งให้กู้เงินจากรัฐได้น่าจะสนับสนุนฐานได้ว่าเงินเริ่มมีระบบธนาคารเงิน (ไพโรจน์ โปธิ์ไทร, 2517, หน้า 113)

(2) ในบางปีที่รายได้ของรัฐไม่พอเพียงก็มีการลดเงินเดือนข้าราชการลง นอกจากนี้เพื่อให้มีทองพอใช้จ่ายรัฐกำหนดให้ประชาชนนำทองมาเปลี่ยนเป็นสัมฤทธิ์ ซึ่งเมื่อถึงปี ค.ศ. 23 ปรากฏว่าในท้องพระคลังมีทองถึง 5 ล้านออนซ์

2.2.4 ผลการปฏิรูปของหวางหมั่ง

การปฏิรูปอย่างรวดเร็วของหวางหมั่งได้รับการคัดค้านจากพวกเจ้าของที่ดินผู้มั่งคั่ง และผู้มีอิทธิพลเพราะเป็นการขัดกับผลประโยชน์ของบุคคลเหล่านี้ การปฏิรูปไม่ได้ผลเนื่องจากขาดความร่วมมือในระดับการบริหารประเทศ ขาดการวางแผนที่ดีพอ รวมทั้งบุคคลชั้นสูงพยายามใช้แผนการปฏิรูปไปแสวงหาความมั่งคั่งให้ตนเองและครอบครัว การปฏิรูปจึงไม่ได้ผล ประชาชนก็ยังคงยากจนอยู่เช่นเดิม ประกอบกับการเก็บเกี่ยวไม่ได้ผลต่อเนื่องกันก่อให้เกิดความหายนะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท้องที่ที่ถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงคือมณฑลชานตุงและหูเป่ย์ นอกจากนี้จากการที่ระบบควบคุมนี้ในแถบลุ่มแม่น้ำวู่ยั้งหลาย

2.3.2 การค้า

เมืองต่างๆ ได้เจริญขึ้น ลัทธิขงจื๊อเข้าแทนที่ฉงอันในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและการค้า จีนในยุคนี้ได้ติดต่อกับต่างชาติทางตะวันตก นั่นคือการค้าระหว่างจีนกับยุโรป มีเป็นครั้งแรกโดยมีการติดต่อการค้าผ่านทางเอเชียกลางไปถึงจักรวรรดิโรมัน อาศัยเส้นทางสายไหม (Silk road) เส้นทางนี้ออกจากจีนทางด้านประตูลูกชั่งอยู่ในแคว้นกั้นสูในปัจจุบัน ผ่านเอเชียกลางและมีเส้นทางแยกไปทางใต้ผ่านเปอร์เซียไปยังประเทศแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน บ้างก็แยกไปสู่อินเดีย นอกจากนี้ก็อาศัยเส้นทางทางทะเล สินค้าที่มีชื่อของจีนและเป็นที่ยอมรับของชาวโรมันคือ ผ้าไหม เครื่องเทศ และหนังสัตว์ ส่วนสินค้าที่จีนนำเข้ามาจากยุโรปได้แก่ เพชร พลอย งาช้างและผ้า ส่วนทางตะวันออกมีการติดต่อไปจนถึงเวียดนาม ตังเกี๋ย และมีการติดต่อกับญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกอีกด้วย

2.3.3 อุตสาหกรรม

เทคนิคของงานฝีมือได้ปรับปรุงดีขึ้น พลัดน้ำได้เริ่มถูกนำมาใช้หมุนลูกสูบสำหรับการถลุงและหลอมเหล็ก งานฝีมือซึ่งได้เกิดขึ้นระหว่างราชวงศ์ฮั่นตะวันตก อาทิเช่น เครื่องปั้นดินเผา ภาชนะลวดรัก หัตถกรรมและผ้าไหมมีคุณภาพดียิ่งขึ้น การพัฒนาส่วนใหญ่เกิดจากการแบ่งงานกันทำที่ยิ่งใหญ่กว่าเดิม หลักฐานที่ปรากฏคือถ้วยชามที่ฝังดินอยู่ที่ Lak Lang ในเกาหลี ผลผลิตเหล่านี้ได้ผ่านมือของพวกช่างฝีมือจำนวนมากระหว่างขั้นตอนของการผลิต

นอกจากนี้จากการที่ในยุคฮั่นตะวันตก ได้มีการใช้ผ้าไหมและลินินมาทำเป็นกระดาษ นับว่าเป็นการนำมาซึ่งการเริ่มต้นการประดิษฐ์กระดาษขึ้นในยุคฮั่นตะวันออกโดยจันที่ไฉ่หลุน (Cai Lun) กิจวิธีทำกระดาษขึ้นได้ใน ค.ศ. 105 (Jian Bozan, 1981, p. 29.)

2.3.4 ความเสื่อมของราชวงศ์

ความอ่อนแอทางการเงินและการบริหารของราชวงศ์ในความเป็นจริงยุคฮั่นตะวันออก รัฐบาลไม่เคยบรรลุถึงฐานะความเข้มแข็งในทางการเงินได้ดีเท่ากับยุคฮั่นตะวันตก เนื่องจากผู้ให้การสนับสนุนที่สำคัญส่วนมากเป็นเจ้าของที่ดินที่มั่งคั่ง บุคคลเหล่านี้มีที่ดินมากเกินไป กว่าจะยอมให้ราชวงศ์ใหม่มีฐานะอย่างเด่นชัดทั้งในทางเศรษฐกิจและการบริหาร ด้วยเหตุนี้ พวกราชาที่ดินจึงมีอิทธิพลอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากภาษีที่ดินเก็บเพียง 1 ใน 30 ของผลผลิต ในขณะที่ค่าเช่าที่ดินเก็บครึ่งหนึ่งของผลผลิต (Fairbank and Reischauer, 1978, p.78.) ฉะนั้นจุดอ่อนในทางการเงินและการบริหารของรัฐบาล เห็นได้จากตัวเลขประชากรในทะเบียนเสียภาษี ในปี ค.ศ. 57 ปรากฏว่าประชาชนตามทะเบียนที่ต้องเสียภาษีที่ดินมีเพียง

21 ล้านคน เมื่อเทียบกับในตอนต้น ๆ สมัยฮั่นซึ่งมี 59.5 ล้านคน แม้กระทั่งใน ค.ศ. 105 ตัวเลขสำรวจสำมะโนประชากรสูงสุดก็ยังต่ำกว่าคือมีเพียง 53.2 ล้านคน จำนวนประชากรผู้เสียภาษีและผู้ถูกเกณฑ์แรงงานได้ลดลงมากที่สุด在今ินภาคเหนือ ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่เหมาะสมแก่การสนับสนุนรัฐบาลกลาง เพื่อที่จะรักษาฐานะของรัฐบาล รัฐบาลกลางจำต้องเพิ่มภาษีอย่างหนัก แต่แทนที่รัฐจะบังคับเก็บภาษีเอาจากราชาที่ดินกลับหันมาเพิ่มภาษีกับชาวนาที่ทำการเพาะปลูกแทน นี่เป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนทนไม่ได้จึงอพยพลงมาทางใต้ หรือไปอาศัยอยู่ใต้อาณาเขตของราชาที่ดิน ซึ่งค่าเช่าต่ำกว่าที่จะต้องเสียภาษีในฐานะชาวนาเสรี ผลจากการหลบหนีจึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่รัฐบาลจะเพิ่มภาษีเอาจากผู้ที่เหลืออยู่ นี่จึงเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโจรผู้ร้ายซุกซุม และเกิดการกบฏนำไปสู่การสิ้นสุดของราชวงศ์ฮั่นในปี ค.ศ. 220 และจีนเข้าสู่ยุคแตกแยกเป็นเวลาเกือบ 400 ปีคือระหว่างปี ค.ศ. 220 – 581

3. เศรษฐกิจสมัยการแตกแยก (ค.ศ. 220 – 589)

ตอนปลายยุคฮั่นตะวันออก ฐานะทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐบาลกลางเสื่อมทรามลง การกบฏของชาวนาที่เกิดขึ้นหลายครั้งเช่นพวกโจรคิ้วแดง (Red Eyebrows) หรือพวกโจรโปกผ้าเหลือง (Yellow Turbans) เป็นต้น ทำให้ใน ค.ศ. 220 ราชวงศ์ฮั่นตะวันออกต้องสิ้นสุดลง จีนได้แตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย และเข้าสู่ยุคแห่งการแตกแยกกว่า 300 ปี ในช่วง ค.ศ. 220 – 280 เรียกว่าเป็นสมัย 3 ก๊ก ช่วง ค.ศ. 265 – 420 เป็นยุคของราชวงศ์จิ้นตะวันตก และในช่วง ค.ศ. 317 – 581 เรียกว่าเป็นสมัยราชวงศ์เหนือ – ใต้ ในช่วงของการแตกแยกนี้เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญสมควรจะกล่าวถึงก็คือ การปฏิรูปที่ดินของราชวงศ์วุ่ยเหนือ ซึ่งแบบอย่างนี้ได้ถูกนำไปใช้ในสมัยราชวงศ์สุยและถึงสมัยต่อมา

การปฏิรูปที่ดินของราชวงศ์วุ่ยเหนือ

ในช่วงที่จีนแตกแยกเป็นหลายก๊กหลายพวกระหว่างปี ค.ศ. 317 – 581 ซึ่งเรียกว่าเป็นสมัยราชวงศ์เหนือ – ใต้ นั้น ในปี ค.ศ. 439 ปรากฏว่าได้มีการรวมกัน在今ินภาคเหนือโดยพวกมังกอล จัดตั้งราชวงศ์สำคัญขึ้นคือราชวงศ์วุ่ยเหนือ (North Wei, ค.ศ. 386 – 535) นับเป็นราชวงศ์ที่รุ่งเรืองและมีอำนาจในระยะนั้นราชวงศ์หนึ่ง ในสมัยราชวงศ์เหนือ – ใต้นี้ปรากฏว่าในทางเศรษฐกิจได้มีการจัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินแดนของราชวงศ์วุ่ยเหนือ ซึ่งได้ชื่อว่ามีบทบาทที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยการที่จักรพรรดิวุ่ยเสี่ยวหวุน (Wei Hsiao Wen, ค.ศ. 471 – 499) ได้ทำการปฏิรูปที่ดินเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานที่ได้ทำลายจักรวรรดิฮั่น เพราะสภาพที่ดินก่อนหน้านั้นได้เป็นปัญหาใหญ่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสงคราม พระองค์ได้นำเอาระบบการจัดสรรที่ดินของหวางหมั่งมาใช้ในปี ค.ศ. 485

ได้ออกกฎหมายโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินมาเป็นของรัฐ การจัดระบบที่ดินสมัยช่วยเหลือนี้เรียกว่า ระบบนาเฉลี่ย (จนเถียนจ้อ Equal-field system)

1. ระบบนาเฉลี่ย: ก่อนหน้านั้นภาคที่ดินเก็บได้น้อยมากและภาระการแบกภาษี โดยเฉพาะการเกณฑ์แรงงานตกอยู่กับชาวนาเสรีเป็นสำคัญ จุดมุ่งหมายของระบบนาเฉลี่ย ก็คือต้องการให้ชาวนาที่ยังติดอยู่กับที่ดิน ชาวนาที่ได้รับการคุ้มครองจากพวกเจ้าของที่ดิน อิทธิพล และชาวนาที่เปลี่ยนฐานะมาเป็นชาวนาอิสระแล้ว สามารถรับภาระในการเสียภาษีได้ตามความจำเป็น หลักการของระบบนาเฉลี่ยคือการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตรเท่าเทียมกัน ให้แก่ชาวนาที่บรรลุนิติภาวะแล้วทุกคนคืออายุ 15 ปีขึ้นไป ชายให้คนละ 40 โหม่ว หรือ 7 เอเคอร์ (1 โหม่วเท่ากับประมาณ $\frac{3}{8}$ ไร่) หญิงให้คนละ 20 โหม่ว (เจียน ชีระวิทย์, 2517, หน้า 71) การถือครองร่วมของสามีภรรยาให้ครอบครัวละ 140 โหม่ว หรือ 19 เอเคอร์ และจะได้เพิ่มขึ้นถ้า แสดงความสามารถให้ปรากฏหรือมีสมาชิกเพิ่ม นอกจากนี้รัฐยังให้ที่ดินสำหรับปลูกต้นหม่อน อีกครอบครัวละ 20 โหม่ว ที่ดินปลูกต้นหม่อนสำหรับเลี้ยงไหมนี้ให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ผู้ถือครองเป็นการถาวรและเป็นมรดกได้ นอกนั้นต้องส่งคืนแก่รัฐเมื่อผู้ครอบครองถึงแก่กรรม หรือเมื่อไม่สามารถประกอบอาชีพได้

นอกจากนั้นยังมีการจ่ายที่ดินให้เป็นกรณีพิเศษอีกหลายอย่างเช่นเพื่อสร้างบ้าน ทำสวนผักและอื่น ๆ ผู้ที่ได้รับที่ดินดังกล่าวต้องจ่ายภาษีเป็นผลผลิต ซึ่งโดยทั่วไปจัดว่าเป็น จำนวนน้อยมากคือประมาณ $\frac{1}{4}$ ของผลผลิต สำหรับคู่สมรสจ่ายในอัตราไหม 1 กะถัง (bolt) และข้าวเปลือก 2 หาบต่อปี อย่างไรก็ตามอัตราภาษีก็เพิ่มขึ้นอย่างเป็นส่วนสัดส่วน ถ้าผู้จ่ายภาษี เป็นเจ้าของทาสชายหรือหญิง ในจำนวนภาษีที่จัดเก็บทั้งหมด $\frac{2}{3}$ ส่งเข้ากองคลังจักรพรรดิ อีก $\frac{1}{3}$ ให้แก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเพื่อใช้จ่ายในการบริหาร รวมทั้งเป็นเงินเดือนลูกจ้างรัฐบาล (Dun Jen Li, 1978, p. 138.)

แม้ระบบนาเฉลี่ยไม่ได้กำหนดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรื้อถอนสิทธิการครอบครอง ของครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ และได้นำมาใช้กับชาวนาเสรีเท่านั้น แต่ก็ได้มีส่วนช่วยระงับการไหล ของที่ดินและชาวนาไม่ให้เข้าไปอยู่ในกำมือของเอกชนที่ร่ำรวยและช่วยสร้างรากฐานการคลัง ของรัฐบาลกลางให้เข้มแข็งมั่นคงซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐ (Fairbank and Reischauer, p. 100.)

ควบคู่ไปกับระบบนาเฉลี่ยเพื่อที่จะให้การจัดสรรที่ดินเป็นไปตามความมุ่งหมายของ รัฐเพื่อที่จะบังคับระบบการถือกรรมสิทธิ์นี้และเพื่อที่จะประกันว่าจะนำภาษีเข้าสู่รัฐ จักรพรรดิ วยี่เสี่ยวหวนจึงได้ริเริ่มจัดตั้งและประกาศใช้ระบบสามหัวหน้า (ซันจิ้งจ้อ Three-chief system)

2. ระบบสามหัวหน้า: ระบบนี้เป็นระบบที่เกิดขึ้นเพื่อดูแลให้การเก็บภาษีตามระบบนาเฉลี่ยได้ผลตามความมุ่งหมาย หลักการของระบบนี้คือการแบ่งประชาชนออกเป็นกลุ่ม รวม 3 กลุ่ม หรือ 3 ระดับ ระดับแรกได้แก่กลุ่มครอบครัวซึ่งมีจำนวน 5 ครอบครัวรวมกันเป็น 1 หลินหรือตำบล (Lin หรือ Neighborhood) 5 หลินรวมกันเป็น 1 หลี่หรือหมู่บ้าน (Li หรือ Village) และ 5 หลี่รวมกันเป็น 1 ตำบลหรืออำเภอ (Tang หรือ Association) ในแต่ละระดับให้มีหัวหน้าหนึ่งคนจึงเรียกว่าระบบสามหัวหน้า (อรพินท์ พงษ์ภักดี, 2521, หน้า 182) หัวหน้าของแต่ละระดับจะต้องรับผิดชอบความประพฤติของคนในหมู่บ้านตลอดจนในเรื่องการเสียภาษี การจัดหน่วยให้ประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันเช่นนี้อาจมีการดัดแปลงใช้และบางที่เรียกชื่อต่างกันเช่น สมัยราชวงศ์หมิงเรียกว่าระบบหลี่เจี่ย เป็นต้น การจัดระบบให้เพาะปลูกร่วมกันนี้รัฐบาลมีจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตของประชาชนและเพื่อการภาษีเป็นหลัก วิธีการของราชวงศ์ชู่เหว่นี่ในเวลาต่อมาราชวงศ์ซุยและถังได้ใช้เป็นรากฐานในการพัฒนา

หลังจากที่จีนแตกแยกอยู่เป็นเวลา 360 ปีในปี ค.ศ. 589 ก็ได้รวมกันได้อีกครั้งหนึ่ง ภายใต้การนำของราชวงศ์ซุย (ค.ศ. 581 – 618) แม้ราชวงศ์ซุยจะมีอายุสั้นแต่ก็ได้สร้างความเจริญให้แก่จีน ฉะนั้นผลได้อันสำคัญที่ราชวงศ์ซุยเริ่มไว้ก็มาให้ผลในสมัยราชวงศ์ถังในเวลาต่อมา